

Szemesi Sándor*

Az Európai Unió és a közösségi jog szerepe az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatában

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye (a továbbiakban: Római Egyezmény vagy Egyezmény) megsértésére hivatkozással nem lehetséges közvetlenül az Európai Unió, illetőleg a Közösségek ellen kérelmet benyújtani, hiszen az Unió nem részese az Egyezménynek. Tanulmányunkban áttekintjük, hogyan is ítéli meg a Strasbourgban működő Emberi Jogok Európai Bírósága (a továbbiakban: Bíróság)¹ azon jogsértéseket, amelyeket formálisan ugyan egy tagállami aktus valósít meg, ám a megsértéssel voltaképpen a közösségi jog hozható kapcsolatba. Megállapítható-e ilyen esetben a tagállam felelőssége – elméletileg és gyakorlatilag egyaránt? Megvizsgáljuk, van-e annak jelentősége, hogy a tagállam saját aktusának meghozatala során eltér-e a közösségi jogtól vagy sem, illetőleg, van-e relevanciája annak, hogy az Unió melyik pillérében alkották meg az adott jogforrást. Bemutatjuk, mennyire óvatosan jár el a közösségi joggal kapcsolatos kérdések vizsgálata során az Emberi Jogok Európai Bírósága, amit jól példáz, hogy mind ez ideig egyedül a sokat idézett *Matthews* ügyben állapított meg a Bíróság a közösségi joggal kapcsolatosan jogsértést. Kitérünk arra, hogy mit is jelent a Bíróság újabb gyakorlatában felbukkanó egyenlő védelem elve: miért is tekinthető az Európai Unió keretében nyújtott jogvédelem a strasbourgival egyenlőnek? Végezetül áttekintjük, hogyan is alakulhat a Luxembourgban működő Európai Bíróság és a strasbourgi Emberi Jogok Európai Bírósága jövőbeli viszonya, amihez felhasználjuk a tizennegyedik kiegészítő jegyzőkönyv magyarázó jelentését és az Unió Alkotmányos Szerződését éppúgy, mint a Velencei Bizottság² kapcsolódó véleményét. Lehetséges következtetéseket vonunk le ezen jövőbeli viszony vonatkozásában abból is, hogy az Európai Bíróság mennyiben fogadta el egy másik nemzetközi szerződésen alapuló vitarendező fórum, nevezetesen a Kereskedelmi Világszervezet (WTO) Vitarendező Testületének döntéseit saját vonatkozásában.

* A szerző egyetemi tanársegéd a Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Karán, a Nemzetközi Jogi Tanszéken.

¹ Tekintettel arra, hogy jelen tanulmányban két „európai” bíróságról és két „európai” bizottságról fogunk bővebben szót ejteni, ezért a strasbourgi szervezetet Emberi Jogok Európai Bizottságának vagy Bizottságnak, illetőleg Emberi Jogok Európai Bíróságának vagy Bíróságnak nevezzük, míg a luxembourgi szervek esetében minden esetben az Európai Bizottság, vagy az Európai Bíróság megjelölést fogjuk alkalmazni.

² A Velencei Bizottság az Európa Tanács Joggal a Demokráciáért Bizottsága. 1990-ben alakult, az Európa Tanács tanácsadó testületeként működik.

Bevezető gondolatok

A második világháborút követő időszak nemzetközi jogának kétségtelenül nagy újítása, hogy hosszú folyamat eredményeképpen általánosan elfogadottá vált a magán-személyek nemzetközi jogalanyisága,³ köszönhetően többek között annak a ténynek, hogy az alapvető emberi jogok védelme a korábbi kizárólagos belső joghatóság köréből átkerült a nemzetközi szintésre.⁴ Jóllehet, az ENSZ Alapokmánya még „csak” a célok és elvek között deklarálta általánosságban az emberi jogok és alapvető szabadságok tiszteletének előmozdítását,⁵ hamarosan elfogadásra került az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, amely ENSZ közgyűlési határozatként ugyan nem, ám szokásjogi alapon kétségkívül kötelezőnek tekinthető.⁶ Ezen közgyűlési határozat szolgált aztán kiindulópontként számos, az utókor által alapvetőnek tekintett emberi jogi dokumentum elfogadásához, legyen szó univerzális vagy éppen regionális szintről. A regionális szint dokumentumai közül kiemelkedik az Európa Tanács keretében 1950. november 4-én aláírt Emberi Jogok Európai Egyezménye, méghozzá a kétségkívül egyik leghatékonyabb nemzetközi szintű emberi jogvédelmi mechanizmus megteremtése miatt.

I. Az Emberi Jogok Európai Bíróságához benyújtott kérelmek személyi oldala

A Római Egyezmény megsértésére hivatkozással állampolgárságtól függetlenül bármely természetes személy, nem kormányzati szervezet vagy személyek csoportja,⁷ valamint a töretlen bírói gyakorlat alapján jogi személy fordulhat az Emberi Jogok Európai Bíróságához (illetőleg, az 1998-ban bekövetkezett átfogó eljárási reformot megelőzően az Emberi Jogok Európai Bizottságához), amennyiben ezt a jogsértést az Emberi Jogok Európai Egyezményének valamely részes állama követte el.

Látszólag a „valamely részes állam” által történő elkövetés egy rendkívül egyszerű megfogalmazás, azonban korántsem állíthatjuk, hogy a feltételezett jogsértést minden esetben az állam valamely szerve követi el közhatalmi funkciójának gyakorlása során. Arra vonatkozóan azonban, hogy az egyéb esetekben mikor tudható be egy magatartás az államnak, nem a nemzetközi jog szabályai,⁸ hanem a Bíróság esetjoga ad számunkra eligazítást.

³ Az ezt megelőző időszakban is kerültek emberi jogi kérdések nemzetközi fórumok elé, ám a nemzetközi védelem a XX. század második feléig meglehetősen töredezett volt, hiszen az csak személyek meghatározott csoportjaira terjedt ki, területileg korlátozott volt, és csak egyes meghatározott emberi jogokra vonatkozott. L. Kardos Gábor: *Az emberi jogok nemzetközivé válása*. In: Halmi Gábor–Tóth Gábor Attila (szerk.): *Emberi jogok*. Budapest, Osiris Kiadó, 2003. 66–67. o.

⁴ Bővebben I. Cassese, Antonio: *International law*. 2. kiadás. Oxford University Press, Oxford, 2005. 375–398. o.

⁵ Alapokmány 1. cikk 3. bekezdése.

⁶ Az Egyetemes Nyilatkozat kötelező erejével kapcsolatban bővebben I. Kardos Gábor: *Üres hagylóhéj*. Budapest, Gondolat, 2003. 19–21. o.

⁷ Egyezmény 34. cikk.

⁸ Az ENSZ keretében 1949-ben vetődött fel az államok nemzetközi felelősségével kapcsolatos kodifikációs tevékenység elindításának szükségessége, és a Nemzetközi Jogi Bizottság több tervezetet is készített ebben a tárgykörben, azonban ezek elfogadása és nemzetközi szerződési szintre emelése az ENSZ tag-

Ami az állam magánjogi minőségében történő eljárását illeti, a strasbourgi bizottság és bíróság már meglehetősen korán kimondta, hogy az Emberi Jogok Európai Egyezménye szempontjából nem lehet különbséget tenni az állami aktusok között.⁹

Amennyiben az állam joghatósága alatt álló magánszemély okozza a jogsértést, közvetlenül a jogsértés ügyében bizonyosan nem járhat el a strasbourgi bíróság, hiszen ez ellentétes lenne az Egyezmény fent idézett 34. cikkének nyelvtani értelmével. A strasbourgi bíróság gyakorlata alapján azonban ilyenkor sem maradnak teljesen védtelenül az áldozatok: az államok ugyanis kötelesek saját jogukban megfelelő védelemben részesíteni az Egyezményben foglalt jogokat, valamint megfelelő jogérvényesítési-jogorvoslati lehetőséget biztosítani a sértettek számára, amelynek elmaradása esetén viszont már megállapítható az Egyezmény megsértése.¹⁰

A másik itt tárgyalandó problémakör pedig az az eset, amikor nem az állam, hanem egy kormányközi nemzetközi szervezet követi el a jogsértést. A kormányközi nemzetközi szervezetek jogalanyisága származékosnak és korlátozottnak tekinthető; származékosnak annyiban, hogy a létesítő nemzetközi szerződésben részes államoktól származik a jogalanyisága, korlátozottnak pedig annyiban, hogy ez a jogalanyiság kizárólag a létesítő nemzetközi szerződés adta keretek között érvényesülhet.¹¹ Jelen írásunk tárgya szempontjából a lényeges kérdés annak vizsgálata, hogy hogyan is válaszolható meg ez a kérdés az Európai Unió, illetőleg az Európai (Gazdasági) Közösség esetében: felelősségre vonható-e közvetlenül a nemzetközi szervezet, esetleg van-e (mögöttes?) felelősségük a tagállamoknak, vagy pedig az Egyezmény hatásfokát rontó kikapuról beszélhetünk?¹²

II. Az Európai Unió és az emberi jogok

A XX. század második felében az Európai Közösségek, majd 1993. november 1-jét követően az Európai Unió létrejöttével a világpolitika egyik meghatározó szereplőjévé vált. Anélkül, hogy az Unió jövőjének, jövőbeli berendezkedésének kérdésében állást foglalnánk (hiszen ez még érintőlegesen sem képezi jelen írás tárgyát), bizvást állíthatjuk, hogy az Unió minden más nemzetközi szervezetnél messzebb jutott az integrációban, hiszen az a kezdetekhez képest folyamatosan bővül az új tagállamok

államainak ellenkezése miatt mind ez ideig meghúszult. A legújabb, 2001-ben készített tervezet (is) részletesen tartalmazza azon magatartásokat, amelyek betudhatóak egy államnak. L. *Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts*.

Forrás: [http://www.un.org/law/ilc/texts/State_responsibility/responsibility_articles\(e\).pdf](http://www.un.org/law/ilc/texts/State_responsibility/responsibility_articles(e).pdf)

⁹ L. például *Swedish Engine Drivers' Union kontra Svédország*, 5614/72. sz. ítélet, 1976. február 6., 37. §.

¹⁰ Ovey, Clare-White, Robin: *Jacobs and White, The European Convention on Human Rights*. Oxford University Press, Oxford, 2002. 19. o.

¹¹ Bővebben I. Klabbers, Jan: *An Introduction to International Institutional Law*. Cambridge University Press, 2002. 7–13. o.

¹² Megjegyezzük, hogy az Emberi Jogok Európai Bíróságának már más nemzetközi szervezettel kapcsolatosan is kellett határoznia, igaz, sokkal kisebb számban és sokkal közvetettebb formában, mint az Európai Unió esetében. L. például *Bankovic, Stojanovic, Stoimenovski, Joksimovic, Sukovic kontra Belgium, Csehország, Dánia, Franciaország, Németország, Görögország, Magyarország, Izland, Olaszország, Luxembourg, Hollandia, Norvégia, Lengyelország, Portugália, Spanyolország, Törökország és az Egyesült Királyság*, 52207/99. sz. döntés, 2001. december 12., amelyben a kérelmezők a NATO tagállamai ellen nyújtottak be panaszt.

felvételével, illetőleg folyamatosan tölti fel tartalommal a létesítő szerződések rendelkezéseit.¹³

Az Európai Bíróság már egyik első ítéletében kimondta a közösségi jog primátusát és közvetlen hatályát,¹⁴ majd a későbbiekben következetesen továbbvitte ezt az elvet, háttérbe szorítva a tagállamok nemzeti jogát, akár alkotmányát is,¹⁵ olyannyira, hogy „egy közösségi intézkedésnek valamely tagállamon belüli érvényesülését nem érintik azok az állítások, hogy az adott intézkedés ellentétes az állam alkotmányában megfogalmazott alapjogokkal, vagy valamely alkotmányos struktúra elvével.”¹⁶

Ez azért jelentett igazán komoly problémát, mert a Közösség eredetileg egy gazdasági céllal létrehozott szervezet volt, így jogrendszerében értelemszerűen nem fordultak elő az emberi jogok védelmét garantáló rendelkezések.¹⁷ Ebben a megközelítésben a hatvanas évek végén történt változás, amikor is az Európai Bíróság kimondta, hogy a közösségi jog részét képezik „a közösségi jog általános elveiben foglalt és a Bíróság által védelemben részesített alapvető emberi jogok”,¹⁸ amit „a tagállamok közös alkotmányos hagyományai ihlettek”.¹⁹ Miután a fenti rendelkezések önmagukban még nem igazán jelentettek elég biztosítékot arra nézvést, hogy a Közösség tiszteletben tartja az alapvető emberi jogokat, ezért az Európai Bíróság tovább ment: „a Bíróság köteles figyelembe venni a tagállamok közös alkotmányos hagyományait és ezért nem tarthat fenn olyan intézkedéseket, amelyek nem állnak összhangban ezen államok alkotmányai által elismert és védett alapvető jogokkal”.²⁰ Ennél még egy árnyalattal erősebben fogalmazott az Európai Bíróság közel két évtizeddel később, amikor is egyenesen azt mondta, hogy a Közösség nem fogadhat el olyan intézkedéseket, amelyek ellentétesek az Emberi Jogok Európai Egyezménye által elismert és garantált alapvető emberi jogokkal.²¹

Az Európai Bíróság természetesen arra is kitért, milyen forrásból lehet meghatározni ezen alapvető emberi jogokat: ehhez a feladathoz azok az emberi jogokat védő nemzetközi egyezmények is iránymutatásként szolgálnak a közösségi jog számára, amelyek kidolgozásában a tagállamok részt vettek vagy annak részes felei.²² Ezen lé-

¹³ Az Európai Unió nemzetközi szerepéről bővebben l. Balázs Péter: *Az Európai Unió külpolitikája és a magyar-EU kapcsolatok fejlődése*. Budapest, KJK Kerszöv, 2002.

¹⁴ *L. Van Gend en Loos kontra Administratie der Belastingen*, C-26/62. [1963], ECR 3. o.

¹⁵ A közösségi jog sajátosságairól, a tagállamokra és a (még) nem tagállamokra gyakorolt hatásáról bővebben l. például a 30/1998. (VI. 25.) és 17/2004. (V. 25.) AB határozatokat.

¹⁶ *Internationale Handelsgesellschaft mbH kontra Einfuhr- und Vorratstelle für Getreide und Futtermittel*, C-11/70. [1970], ECR 1125. o. A szövegben a CompLEX DVD jogtárban szereplő fordítást használjuk.

¹⁷ A Bíróság kezdetben azzal az indokkal utasította el az emberi jogok közösségi szintű védelmét, hogy egyetlen közösségi intézménynek sem feladata a nemzeti jogszabályok érvényesítése (*Storck & Cie kontra Főhatóság*, C-1/58. [1959], ECR 43. o.), ami azt az elgondolkodtató helyzetet jelentette, hogy gyakorlatilag létezett egy olyan önálló jogrendszer, amely adott esetben a nemzetközi jog *cogens* szabályaira sincs tekintettel, hiszen azok nem képezik a közösségi jog részét. Erre vonatkozóan bővebben l. Kovács Péter: *A közösségi jogrendszer és az alapjogvédelem. Acta Humana*, 2001. 44–45. sz. 83–84. o.

¹⁸ *Stauder kontra Ulm városa*, C-29/69. [1969] ECR 419. o. A szövegben a CompLEX DVD jogtárban szereplő fordítást használjuk.

¹⁹ *Internationale Handelsgesellschaft...*, i. m. 1125. o.

²⁰ *Nold KG kontra Bizottság*, C-4/73. [1974] ECR 491. o. A szövegben a CompLEX DVD jogtárban szereplő fordítást használjuk

²¹ *ERT kontra DEP*, C-260/89. [1991], ECR I-2925. o., 41. §.

²² *Internationale Handelsgesellschaft...*, i. m. 1125. o. Az idézetre példa lehet az *Orkem kontra Bizottság*, C-374/87. [1989], ECR 3283. oldalán található eset, amelyben a Bíróság a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányára hivatkozott.

pések megtételére minden valószínűség szerint az (is) készítette az Európai Bíróságot, hogy a német Szövetségi Alkotmánybíróság ún. *Solange I.* ítéletében kijelentette: amíg a közösségi jog nem kínál megfelelő alapjogi garanciákat, addig a német alkotmánybíróság nem mondhat le arról, hogy elbírálja a közösségi rendelkezéseknek a német alkotmányos alapjogokkal való összhangját, ami nem felelt meg a közösségi jog primátusa elvének.²³

Nem sokkal ezt követően, a *Rutili* ügyben²⁴ pedig a luxembourgi bíróság először hivatkozott az Emberi Jogok Európai Egyezményére, igaz, nem a Közösséggel szembeni, hanem egy tagállami intézkedés jogsértése elleni eljárásban. Néhány évvel később pedig az Európai Bíróság immáron az Emberi Jogok Európai Egyezménye speciális jelentőségét is elismerte a többi emberi jogi tárgyú nemzetközi szerződéshez képest.²⁵

Az Európai Bíróság fenti döntései révén tulajdonképpen kitágította a közösségi jog jogforrási rendszerét, hiszen lehetővé tette, hogy olyan elemek is a közösségi jog mércéjéül szolgáljanak, amelyek nem elemei az alább ismertetésre kerülő „hagyományos” közösségi jogforrásoknak.²⁶

Az alapvető emberi jogok védelme természetesen nem csak a bírói gyakorlat, de a több-kevesebb jogi kötelező erővel bíró dokumentumok szintjén is fejlődött a Közösségben. Az elsőként említésre méltó ezek közül az Európai Parlament, a Tanács és az Európai Bizottság 1977. április 5-én elfogadott közös nyilatkozata, amelyben hangsúlyozták az alapvető emberi jogok biztosításának fontosságát.²⁷ Az Emberi Jogok Európai Egyezményére való utalás az Egységes Európai Okmány 1986-ban történt elfogadásával került be kifejezett formában is az elsődleges közösségi jogba a Közösség céljai közé, amelyet aztán a Maastrichti Szerződés pontosított: „Az Unió a közösségi jog általános elveiként tartja tiszteletben az alapvető jogokat, ahogyan azokat az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló, 1950. november 4-én Rómában aláírt európai egyezmény biztosítja, továbbá ahogyan azok a tagállamok közös alkotmányos hagyományaiából erednek.”²⁸ 2000-ben pedig létrejött az Alapvető Jogok Chartája, amelyet az Európai Tanács nizzai ülésén az Európai Parlament, a Tanács és az Európai Bizottság elnökei írtak alá. Ez jogilag ugyan nem kötelező erejű dokumentum,²⁹ ez azonban nem zárja ki, hogy a luxembourgi bíróság hivatkozzon rá, hiszen az Európai Bíróság már többször is kimondta, hogy a közösségi jog kötelező erővel nem rendelkező szabályait a közösségi jog értelmezésekor ugyanúgy figyelembe veszi, mint más jogforrásokat, azzal, hogy jogokat és kötelezettségeket

²³ BVerfGE 37, 271. Ezt a formulát ugyan megfordította a *Solange II.* (BVerfGE 73, 339), majd ezt megerősítette a Maastricht-ítélet (BVerfGE 89, 155), mondván, hogy amíg az Európai Bíróság hatékony alapjogi védelmet biztosít, addig nincs szükség a német alkotmánybíróság beavatkozására, de a beavatkozás elvi lehetőségét ezek a döntések is fenntartották.

²⁴ *Roland Rutili kontra Minister for the Interior*, C-36/75. [1975], ECR 1219. o.

²⁵ *Hauer kontra Land Rheinland-Pfalz*, C-44/79. [1979], ECR 3727. o.

²⁶ Kovács, i. m. 85. o.

²⁷ *Joint declaration by the European Parliament, the Council and the Commission Concerning the Protection of Fundamental Rights and the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.* Official Journal C 103, 1977. április 27. 1–2. o.

²⁸ Maastrichti Szerződés 6. (F) cikk.

²⁹ Hivatalos szövegét l. Official Journal C 364, 2000. december 18. 1–22. o.

értelmszerűen nem alapít az ilyen szabályokra.³⁰ Érdekes ugyanakkor, hogy mind ez ideig csak az Elsőfokú Bíróság hivatkozott kifejezetten az Alapvető Jogok Chartájára, az Európai Bíróság előtt felmerülő ügyekben csak a felek érvelésében szerepelt a Charta valamely rendelkezése, a Bíróságéban nem.³¹ Ennek talán az lehet a magyarázata, hogy az Európai Bíróság az elé került ügyeket a Charta rendelkezéseinek felhasználása nélkül, a közösségi jog „klasszikus” forrásai alapján is el tudta dönteni.³²

Az alapvető jogok terén bekövetkezett dokumentumszintű fejlődés mindaddig utolsó elemére, az Európai Unió Alkotmányos Szerződésének kérdésére jelen tanulmány végén térünk vissza.

A közösségi jog itt ismertetett elemei azonban nem elegendők ahhoz, hogy a Közösség az Emberi Jogok Európai Egyezményének részesévé váljék, jöllehet ennek igénye többször is felvetődött. Példának okáért 1990-ben az Európai Bizottság előterjesztésére a Tanács az Európai Bírósághoz fordult, hogy kikérje annak véleményét az Egyezményhez való csatlakozás és a Római Szerződés összeegyeztethetőségének kérdésében.

Az Európai Bíróság a 2/94-es véleményében³³ arra az álláspontra helyezkedett, hogy a közösségi intézményeket a Római Szerződés nem jogosítja fel arra, hogy emberi jogokra általában vonatkozó szabályokat állapítsanak meg, vagy hogy ilyen tárgyú nemzetközi szerződéseket kössenek, vagyis erre az intézményeknek jelenleg nincs hatásköre.³⁴ Minthogy egy ilyen csatlakozás a Közösség jogrendszerét alapvetően érintené, ezért a Római Szerződés 308. (235.) cikke alapján³⁵ nem lehet a csatlakozást megvalósítani, ehhez a Római Szerződés módosítására van szükség a közösségi hatáskörök tekintetében. Vagyis ahhoz, hogy csatlakozhasson a Közösség az Egyezményhez, szerződésmódosításra lenne szükség. A véleményt követően kétszer is, az Amszterdami- és a Nizzai Szerződés szövegezésekor is meglett volna a lehetőség a szerződések megfelelő módosítására, ám ez nem történt meg.³⁶ A véleményben az Európai Bíróság arra vonatkozóan viszont nem foglalt állást, hogy kívánatos-e a Közösség csatlakozása az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez, és azt sem vizsgálta, hogy ez összeegyeztethető lenne-e azzal az elvvel, hogy az Európai Bíróság a közösségi jog végső értelmezésére jogosult szerv.

³⁰ L. például *Hauer kontra Land Rheinland-Pfalz*, i. m. 3727. o., amelyben az Európai Bíróság, az Európai Parlament, a Tanács és az Európai Bizottság közös nyilatkozatára hivatkozik.

³¹ Forrás: a <http://curia.eu.int> weboldalon elérhető kereső adatai. Az Elsőfokú Bíróság hivatkozta a Chartát példának okáért a *Jégo-Quéré et Cie SA kontra Bizottság*, T-177/01. [2002] ügyben. 42. §. Forrás: <http://curia.eu.int/juris>.

³² A kérdésről bővebben l. Blutman László: *EU jog – működésben*. Szeged, Bába Kiadó, 2004. 226–227. o.

³³ *Accession by the European Community to the ECHR*, Opinion 2/94. [1996] ECR I-1759. o.

³⁴ Vélemény 36. pont: „A közösségi jog jelen állapotában a Közösségnek nincs hatásköre az Egyezményhez történő csatlakozásra.” Az Igazságügyi Minisztérium honlapján elérhető alábbi fordítást használtuk: <http://www2.datanet.hu/im/docs/61994V0002.pdf>

³⁵ „Ha a Közösség fellépése szükségesnek látszik ahhoz, hogy a közös piac működése körében a Közösség valamelyik célját megvalósítsa, és a jelen Szerződés nem írja elő az ennek érdekében megkívánt cselekvési jogositványokat, akkor a Tanács – a Bizottság javaslatára és az Európai Parlamenttel való konzultáció után – egyhangúsággal hozza meg a megfelelő rendelkezéseket.”

³⁶ Ahogy azt már jeleztük, az Európai Unió Alkotmányos Szerződésének tartalmára a későbbiekben térünk vissza.

III. Perelhető-e maga a Közösség?

Az Emberi Jogok Európai Bizottságának már meglehetősen korán állást kellett foglalnia abban a kérdésben, hogy lehetséges-e közvetlenül az Európai Közösségek ellen eljárást indítania a Bizottság előtt az Egyezmény alapján vagy sem.³⁷ A *Confédération Française Démocratique du Travail* (CFDT) nevű francia szervezet az Egyezmény 11., 13. és 14. cikkének megsértését sérelmezte beadványában, mondván: az Európai Közösségek Tanácsa az Európai Szén- és Acélközösséget létrehozó szerződés rendelkezéseivel ellentétesen jelölte ki azon szervezeteket, amelyek jogosultak jelöltek állítására az ún. Konzultatív Bizottságba (*Consultative Committee*), kihagyva ezen jelölésre jogosult szervezetek közül a CFDT-t. Ez a döntés az érintett tagállamok (így a konkrét esetben Franciaország) kormányának előterjesztése alapján született meg, amely ellen az érintett szervezet sem az Európai Bíróságnál, sem pedig a francia nemzeti bíróságnál nem kapott jogorvoslati lehetőséget.

A CFDT háromféleképpen is meghatározta a jogsértés elkövetőjét. Egyfelől, az Európai Közösség követett el jogsértést álláspontja szerint, azonban az Emberi Jogok Európai Bizottsága megállapította, hogy ezt a kérdést nincs jogosultsága vizsgálni, hiszen a Közösségek nem részesei az Egyezménynek, így a kérelmet ebben a vonatkozásban személyi okból (*ratione personae*) elutasította.

Másfelől, a CFDT az Európai Közösségek tagállamainak egyetemleges felelősségét is felhívta beadványában, ám a strasbourgi bizottság szerint a kérelmező nem definiálta, hogy mit is ért pontosan ez alatt, így a kérelmet ebben a vonatkozásban is elutasította. Megjegyezzük, hogy természetesen már a kezdetektől fogva lehetőség van a kérelemnek egyszerre az Egyezményben részes több állam ellen történő előterjesztésére, ami azonban nem jelenti ezen államok egyetemleges felelősségét is.

Végezetül, a CFDT az Európai Közösségek tagállamainak felelősségét egyenként is felhívta. A kérelem időpontjában Franciaország még nem tette lehetővé az egyéni panaszok ellene történő benyújtását, így a strasbourgi bizottság a kérelmet Franciaország vonatkozásában *ratione personae* e tekintetben is elutasította. Ami viszont a többi nyolc bepanaszolt tagállamot illeti, a strasbourgi bizottság mind a mai napig ható következtetésre jutott: az Európai Közösségek tagállamai nem tekinthetők felelősnek a Miniszteri Tanácsban megszületett döntésekért pusztán azon az alapon, hogy részt vettek a döntések elfogadásában, merthogy ez nem tekinthető hatáskörgyakorlásnak, legalábbis az Emberi Jogok Európai Egyezménye 1. cikke értelmében. Mindezekre való tekintettel a Bizottság a CFDT beadványát mint személyi okból elfogadhatatlant érdemi vizsgálat nélkül elutasította.

IV. Mire is van jelenleg a strasbourgi bíróságnak hatásköre?

A strasbourgi bíróság tehát sem a fenti ügyben, sem pedig azóta nem mondta ki azt, hogy jogosult lenne akár az elsődleges, akár a másodlagos közösségi jogi aktusok vizsgálatára.³⁸ Van azonban a közösségi jognak egy olyan aspektusa, amelynek vizs-

³⁷ CFDT kontra Európai Közösségek (vagyilagosan: a tagállamok a, együtt és b, külön-külön), 8030/77. sz. döntés, 1978. július 10. Decisions and Reports 13, 231–240. o.

³⁸ Az Európa Tanács Joggal a Demokráciáért Bizottsága, i. m. 14. §.

gálatára igenis kiterjedhet a strasbourgi bíróság kompetenciája, nevezetesen a közösségi jog nemzeti implikációja során született tagállami aktusok vizsgálatára.³⁹ Ezen jogforrások formálisan tagállami aktusok (ez a vizsgálódás jogi alapja), azonban a meghozatalhoz szükséges jogi felhatalmazást, illetőleg kereteket a közösségi jogból merítik. Szigorúan jogi értelemben véve itt valójában arról van szó, hogy egy nemzetközi szerződés (nevezetesen a közösségi jog valamelyik elsődleges jogforrása) vagy egy ez alapján született állami aktus kerül ellentétbe egy másik nemzetközi szerződéssel (nevezetesen az Emberi Jogok Európai Egyezményével). A strasbourgi szervek gyakorlata alapján megállapítható, hogy ilyen esetekben nem fogadják el az Emberi Jogok Európai Egyezménye rendelkezéseinek más nemzetközi szerződések által történő lerontását, függetlenül attól, hogy az adott állam melyik szerződésnek mikor vált részesévé.

A strasbourgi bizottság hangsúlyozta, hogy az Egyezmény semmilyen korlátot nem állít fel abban a tekintetben, hogy egy állam hatáskörét mennyiben ruházhatja át egy nemzetközi szervezetre.⁴⁰ Azonban, az Emberi Jogok Európai Bizottsága arra is kitért, hogy egy ilyen hatáskör-átruházás még egyáltalán nem jelenti a tagállam felelősségének kizárását egy adott jogsértés tekintetében, hiszen ellenkező esetben az ilyen aktusok az Egyezmény által biztosítható jogvédelem kiüresítését jelentenék.⁴¹

Abban az esetben, ha a nemzeti implementáció során eltérés mutatkozik a közösségi jogtól, és ez sérti az Emberi Jogok Európai Egyezményét, az eltérés tekintetében megállapítható a tagállam felelőssége (jogsértése), hiszen erre a kérdésre nem vonatkoztatható a fent említett hatáskörátruházás.

Abban az esetben, ha a tagállam az implementáció során nem tér el a közösségi jogtól, ám ez bizonyulna jogsértőnek, elviekben úgyszintén megállapítható a tagállam jogsértése. Ennek indoka pedig az Egyezmény 1. cikkében keresendő, amelynek értelmében a tagállamok felelősek saját szerveik minden olyan cselekményéért vagy mulasztásáért, amely az Egyezményt sérti, függetlenül attól, hogy a kérdéses intézkedés vagy mulasztás a belső jogszabályokból vagy a nemzetközi kötelezettségek teljesítésének szükségességéből ered.⁴²

A Bíróság gyakorlata alapján azonban hangsúlyoznunk kell az „elviekben” kifejezést, ugyanis ebben az esetben a strasbourgi bíróság gyakorlata alapján mégsem kerül megállapításra a tagállam felelőssége, köszönhetően a strasbourgival egyenlő védelem (*equivalent protection*) elvének, amelyet ilyen esetben a Közösség nyújt.⁴³ Ugyanakkor viszont, a korábban már elmondottak miatt ilyen esetben a tagállam felelősségének kizárása mellett nem kerülhet megállapításra a Közösség felelőssége

³⁹ Megjegyezzük, hogy a luxembourgi székhelyű Európai Bíróság is vizsgálja azt a kérdést, hogy a tagállamok közösségi jog implementálása során hozott jogszabályai mennyiben felelnek meg az emberi jogi normáknak, és két esetben meg is állapította, hogy a tagállamok megsértették az alapvető emberi jogokat. Arra azonban már nem terjedt ki az Európai Bíróság vizsgálata, hogy ezen esetekben az alapul vett közösségi jogszabállyal maga a Közösség elkövetett-e ilyen jogsértést. L. *Kirk* (C-63/83. [1984] ECR 2689. o.) és *Wachauf* (C-5/88. [1989] ECR 2609. o.) esetek.

⁴⁰ *M és Co. kontra Német Szövetségi Köztársaság*, 13258/87. sz. döntés, 1990. február 9.

⁴¹ *Uo.*

⁴² *Uo.* Így amikor a német hatóságok végrehajtják az Európai Bíróság ítéletét, nem tekinthetők *quasi* közösségi szerveknek, amelyek tevékenysége nem tartozik az egyezményi szervek ellenőrzése alá. Bővebben l. Weller Mónika: *Emberi jogok és európai integráció*. Budapest, 2000. 136–137. o.

⁴³ Az Európa Tanács Joggal a Demokráciáért Bizottsága, i. m. 15. §, valamint *M és Co. kontra Német Szövetségi Köztársaság*, i. m. L. például: *Cantoni kontra Franciaország*, 17862/91. sz. ítélet, 1996. november 15. 30. §.

sem – ami végeredményben azt jelenti, hogy ilyen esetekben a strasbourgi bíróság eltekint a jogsértésért való felelősség megállapításától.

V. Az Európai Parlament és az Európai Bíróság jogállásával kapcsolatos eljárások

Láthattuk tehát, hogy milyen feltételek mellett van mód a Közösség valamilyen aktuálával szemben az Emberi Jogok Európai Bíróságához fordulni. Tekintsük át most azt a kérdést, hogy a Közösség egyes szerveivel, ezen belül is hangsúlyosan az Európai Parlamenttel és az Európai Bírósággal kapcsolatosan van-e mód a strasbourgi bírósághoz fordulni.

Ami az Európai Bírósággal kapcsolatos ügyeket illeti, a felmerülő kérdések döntő többsége arra vonatkozik, hogy az adott nemzeti bíróság a kérelmező igénye ellenére sem fordul az Európai Bírósághoz a közösségi jog értelmezésével kapcsolatos előzetes döntést kérve, vagy éppen ellenkezőleg, a nemzeti bíróság önkényesen fordul a luxembourgi fórumhoz, a felek igényeitől függetlenül, ami sértheti az Emberi Jogok Európai Egyezménye 6. cikkében foglalt bírósághoz fordulás jogát, utóbbi esetben azért, mert a luxembourgi bíróság eljárása lényegesen megnövelheti a per költségeit. A strasbourgi bíróság álláspontja szerint a nemzeti bíróságok az Emberi Jogok Európai Egyezménye 6. cikke alapján nem kötelesek minden egyes kérelmet felterjeszteni az Európai Bírósághoz, azonban a kérelem önkényes, megfelelően nem indokolt elutasítása valóban sértheti az eljárás tisztességességét.⁴⁴ Ezzel összefüggésben az is felmerült, hogy amennyiben a nemzeti bíróságok a felek akaratától függetlenül fordulhatnak az Európai Bírósághoz, akkor sérti-e a tisztességes eljárás követelményét, illetőleg a bírósághoz fordulás alapjogát az a tény, hogy a luxembourgi eljárás költségeit a feleknek kell viselniük. A strasbourgi bíróság szerint a magas költségek valóban korlátozhatják a bírósághoz fordulás alapjogát, ám ezt esetről esetre kell vizsgálni, általánosságban ezen korlátozás ténye nem jelenthető ki.⁴⁵

Az Európai Bíróság eljárásával kapcsolatosan a másik tipikus kérelemcsoport az eljárás elhúzódsásával, azaz az ésszerű időn belüli eljárás követelményével kapcsolatos. Egy konkrét ügyben, amikor is az Európai Bíróság előzetes döntéshozatali eljárása két évvel, hét hónappal és kilenc nappal hosszabbította meg a nemzeti bíróság eljárását, a strasbourgi bíróság úgy foglalt állást, hogy ez az elhúzódság az állam belső jogrendszere hatáskörén kívül esik, amiért az állam nem felelős még akkor sem, ha első ránézésre valóban túl hosszúnak tűnik is ez az időtartam – ráadásul némiképpen meglepő módon a Bíróság még azt is hangsúlyozta, hogy ezzel ellenkező álláspont hátrányosan érintené a Római Szerződés 234. (177.) cikke alapján létrehozott rendszert, és a rendelkezés által elérni kívánt cél ellen hatna.⁴⁶

Az Európai Parlamenttel kapcsolatosan gyakorta felmerülő kérdés, hogy mennyiben is tekinthető ez az intézmény a szó szoros értelmében vett parlamentnek, jogalkotó szervnek. Előljáróban hangsúlyoznunk kell a Bíróság *Mathieu-Mohin és Clerfayt*

⁴⁴ *Züchmer kontra Németország*, 11402/85. sz. döntés, 1987. március 2. A témáról bővebben I. Weller, i. m. 145–148. o.

⁴⁵ *Uo.*

⁴⁶ *Pafitis és mások kontra Görögország*, 20323/1992. sz. ítélet, 1998. február 26. 95. §.

ügyben⁴⁷ hozott ítéletét, amely szerint a „törvényhozás” nem szükségképpen jelenti az adott ország nemzeti parlamentjét, és nem szükséges a parlament elnevezés használata sem. A „törvényhozó szerv” kifejezést az egyes országok (a konkrét esetben Belgium) alkotmányos berendezkedésének tükrében kell vizsgálni. Jóllehet sokáig ez a megközelítés fel sem merült, nyilvánvaló, hogy „törvényhozása” nem csupán az egyes államoknak, hanem „Európának” is lehet, elviekben tehát nem zárható ki, hogy az első kiegészítő jegyzőkönyv harmadik cikkét, azaz a szabad választásokhoz fűződő jogot az Európai Parlamenttel kapcsolatosan is alkalmazzák. Valóban, az Emberi Jogok Európai Bizottsága megállapította, hogy eredetileg a jogalkotók kizárólag a nemzeti törvényhozó testületekre gondoltak ezen cikk elfogadásakor, ám nem zárható ki, hogy ez a gondolat ne játsszon szerepet az értékelésben – azaz az igény érvényesíthető legyen.⁴⁸

A Bíróság azonban sokáig az Európai Parlamentet csupán tanácsadó szervnek tekintette, amely azért rendelkezik bizonyos felügyeleti és költségvetési jogkörökkel.⁴⁹ A Parlament jogkörei ugyan fokozatosan bővültek, ám erről a tényről lényegében nem véve tudomást, a Bíróság nagyon sokáig ragaszkodott fenti álláspontjához.⁵⁰

Végül az áttörést az Emberi Jogok Európai Bírósága a *Matthews* ügyben⁵¹ hozott ítéletében fogalmazta meg. A kérelmet Denise Matthews gibraltári brit állampolgár nyújtotta be, aki nem szavazhatott az 1994-es Európai Parlamenti választásokon, mert az Európai Közösségek 1976. szeptember 20-án elfogadott, az Európai Parlament tagjainak választásáról⁵² szóló aktusa kizárta Gibraltár területét a választásokból. Az Emberi Jogok Európai Bizottsága (az előzmények ismeretében egyáltalán nem meglepő módon) többségi döntéssel úgy foglalt állást, hogy az Egyezményt eredetileg kizárólag a nemzeti parlamentekre hozták létre, és ha ezt kiterjesztően értelmeznék, azzal túlterjeszkednének a szerződés célján és tartalmán.⁵³

Az Emberi Jogok Európai Bizottsága azonban az ügyet annak fontosságára való tekintettel az Egyezmény tizenegyedik jegyzőkönyve alapján éppen megreformált Emberi Jogok Európai Bírósága elé terjesztette. A Bíróság kifejtette: a kérelmező sérelme olyan nemzetközi szerződésekből eredt, amelyekhez az Egyesült Királyság szabad akaratából csatlakozott, ezért felelős azok következményeiért.⁵⁴ A strasbourgi bíróság azt, hogy az 1976. évi „aktus” nem támadható meg az Európai Bíróság előtt, azzal magyarázta, hogy az nem „rendes” közösségi aktus, és ezért annak vizsgálata kívül esik az Európai Bíróság hatáskörén.⁵⁵ A Bíróság azt is hangsúlyozta: az Egyezmény egy „élő” okmány, és az Európai Parlament nem zárható ki a hatálya alól pusztán azért, mert az az Egyezmény elfogadásakor még nem létezett. A Bíróság szerint

⁴⁷ *Mathieu-Mohin és Clerfayt kontra Belgium*, 9267/81. sz. ítélet, 1987. március 2.

⁴⁸ *Lindsay és mások kontra Egyesült Királyság*, 8364/78. sz. döntés, 1979. március 8. Decisions and Reports 15., 247–258.

⁴⁹ *Alliance des Belges de la Communauté Européenne*, 8612/79. sz. döntés, 1979. május 10. 137 és 199. §.

⁵⁰ L. például *Etienne Tite kontra Franciaország*, 11123/84. sz. döntés, 1987. december 9., Decisions and Reports 54, 52–69. o.

⁵¹ *Matthews kontra Egyesült Királyság*, 24833/94. sz. ítélet, 1999. február 18.

⁵² *Act Concerning the Election of the Representatives of the European Parliament by Direct Universal Suffrage*, 1976. szeptember 20. Aláírták az érintett külügyminiszterek.

⁵³ *Matthews kontra Egyesült királyság*, 24833/94. sz. Bizottsági jelentés (elfogadva 1997. október 29-én), 63. §.

⁵⁴ Ugyanakkor, a korábban mondottakkal összhangban, *Matthews kontra Egyesült Királyság*, 24833/94. sz. ítélet, 1999. február 18. 32. §.

⁵⁵ *Uo.* 33. §.

az Európai Parlament kellően részt vesz a jogalkotási folyamatokban ahhoz, hogy „törvényhozónak” tekintsek, ráadásul ez a szerv biztosítja a közvetlen választásokból eredő demokratikus legitimitációjával a Közösség legitimitációját is. A Bíróság hangsúlyozta, hogy az Egyezmény hatékonyságát sértené, ha nem terjedne ki az ellenőrzési mechanizmus azon aktusokra, amelyek a tagállam által átruházott hatáskörben születnek.⁵⁶ Végezetül a Bíróság megállapította, hogy az Európai Parlament választásában való részvétel jogának teljes hiánya a választójog lényeges tartalmát vonta el, így ellentétes az Egyezmény kiegészítő jegyzőkönyvének 3. cikkével.⁵⁷

VI. Lesz-e „második fecske”: a *Matthews* ügy utóélete

A *Matthews* ügyben tehát a strasbourgi bíróság a Közösséggel kapcsolatosan megállapította az Egyezmény megsértését (bár hangsúlyozzuk, hogy nem a Közösség, hanem egy tagállama vonatkozásában), és rögtön felvetődött a kérdés, ez volt-e a hön áhított áttörés a kérdés vizsgálatában, vagy a strasbourgi bíróság egyszeri „eltévelyedéséről” beszélhetünk csupán. Álláspontunk meghatározása előtt tekintsünk át három, komoly jogi sajátosságokkal bíró esetet.

A spanyol Audiencia Nacional 2001 végén, illetőleg 2002 elején felfüggesztette két baszk szervezet, a Segi és a Gestoras Pro Amnistia tevékenységét, arra való hivatkozással, hogy az ETA baszk terrorszervezettel kapcsolatban álló szervezetekről van szó. A spanyol bíróság döntését a spanyol büntető törvénykönyvre alapozta, de a Segi esetében utalást tett az Európai Unió második, közös kül- és biztonságpolitika címet viselő pillérében megszületett 2001/931/CFSP közös álláspontra (*common position*) is, amely tartalmazta, hogy az Európai Uniónak és tagállamainak milyen lépéseket kell megtenniük a terrorizmus elleni küzdelem sikere érdekében. A 2001/931/CFSP közös álláspont, mint jogforrás több sajátossággal is bírt. Egyfelől, címzettjei között nem csupán az egyes tagállamok szerepeltek, de maga az Európai Közösség is (a rendelkezések egy része átmenetileg is került az első pillérbe a 2580/2001/EK tanácsi rendelettel). A két szervezetet érintő szakasz azonban kizárólag a tagállamok számára fogalmazott meg kötelezettségeket, így a Bíróság a Közösség szerepének vizsgálatától a konkrét ügyben eltekinthetett.

Az inkriminált szöveg egyebek között azt is tartalmazta, hogy azon terrorcselekményekkel kapcsolatba hozható személyek, csoportok és szervezetek ellen kell lépniük az államoknak (még hozzá az Unió harmadik pillérében foglalt eszközöket is segítségül hívva), amelyek a jogszabály mellékletében tételesen felsorolásra kerültek. A két érintett (és a strasbourgi bírósághoz forduló) szervezet szerepelt ebben a mellékletben, ami álláspontjuk szerint megsértette a vonatkozásukban az ártatlanság vélelmét, ráadásul vagyoniukat, működésüket is veszélybe sodorta, és megkérdőjelezte a véleménynyilvánítás szabadságát is.⁵⁸

A Bíróság először is megállapította, hogy a közös kül- és biztonságpolitika keretében megszülető döntések kormányközi együttműködés keretében megszületettek

⁵⁶ Hasonlóan: Az Európa Tanács Joggal a Demokráciáért Bizottsága, *i. m.* 16. §.

⁵⁷ Az ítéletről részletesebben I. Weller, *i. m.* 138–144. o.

⁵⁸ A kérelmezők az Egyezmény 6., 8., 10., 11., 13. és az első kiegészítő jegyzőkönyv 1. cikkének megsértését hívták fel beadványukban. *Segi és mások kontra az Európai Unió 15 tagállama*, 6422/02. és 9916/02. sz. (*joined case*) döntések, 2002. május 23. és május 16.

tekinthetők, ezért az azok elkészítésében és elfogadásában közreműködő valamennyi tagállamot egyaránt felelősség terheli. Ezen jogforrások azonban nem alkalmazhatók közvetlenül egyik tagállamban sem, szükséges előtte azok implementálása a belső jogba. Ezen túlmenően a Bíróság azt is rögzítette, hogy a második és a harmadik pillér keretében születő aktusok vizsgálata tekintetében néhány kivételtől eltekintve egyáltalán nincs hatásköre az Európai Bíróságnak. Mindez azért volt (pontosabban, lett volna) jelentős megállapítás, mert a szükséges jogorvoslatok kimerítésének kötelezettsége szempontjából lényeges lehet annak vizsgálata, hogy az Európai Bíróság eljárhat-e az adott jogforrás tekintetében.

A feltételes módon azonban indokolt, ugyanis a Bíróság végül megkerülte annak vizsgálatát, hogy egy uniós pillérben született döntés megalapozhatja-e egy (vagy akár az összes uniós) tagállam felelősségét, méghozzá azért, mert a Bíróság az ügyet személyi okból elfogadhatatlannak nyilvánította, de ezúttal nem a bepanaszolt fél (mint ahogy azt már korábban láttuk), hanem a kérelmező oldaláról. A Bíróság szerint ugyanis a kérelmező oldaláról nem elég pusztán annak az állítása, hogy egy jogszabály pusztán léte sérti az Egyezményt, azt kell valószínűsíteni, hogy a jog alkalmazása révén érte őt sérelem.⁵⁹ Ráadásul, a kérelmezőnek azt is igazolnia kell, hogy őt sérelem érte, nem elegendő csupán a sérelem lehetőségére való hivatkozás, amely alól csak meghatározott, rendkívül szűk körben van mód eltérésre, amennyiben a kérelmező ésszerű és meggyőző bizonyítékokat tud szolgáltatni arra nézve, hogy a nagy bizonyossággal bekövetkező sérelem őt személyében fogja érinteni.⁶⁰ A Bíróság hangsúlyozta, hogy az ebben a közös álláspontban megfogalmazott együttműködési kötelezettség nagyon hasonló ahhoz, amelyet más nemzetközi szervezetek (mint például maga az Európa Tanács is) tesz az igazságügyi együttműködés keretében a terrorizmussal kapcsolatos cselekmények megelőzése érdekében, és egyáltalán nem ad új jogköröket a tagállamok számára, pusztán a meglévők alkalmazására hív fel. A kérelmezők azonban nem tudták igazolni, hogy velük szemben ezen közös álláspont miatt került volna sor valamilyen intézkedésre. Pusztán az a tény, hogy nevük szerepel a mellékletben, zavaró lehet számukra, de önmagában még nem valósít meg jogsértést (az ugyancsak panasszal élő szóvivők esetében pedig még erről sincs szó, hiszen az ő nevük nem is szerepel a listán). Éppen ezért a Bíróság a kérelmeket, tekintettel arra, hogy a kérelmezők nem tekinthetők áldozatnak, elutasította.

A következő nevezetes (és ugyancsak eredménytelen) kérelem a Senator Lines GmbH nevéhez fűződik.⁶¹ A kérelmező egy német honosságú jogi személy volt, amelyet az Európai Közösség versenyjogi szabályainak megsértése miatt az Európai Bizottság 13 750 000 euró bírság megfizetésére kötelezte. A kérelmező a bírságot kirovó határozatot megtámadta az Elsőfokú Bíróság előtt, azonban ez a bírság megfizetésére vonatkozó kötelezettséget nem érintette, azt az érintett vállalat mindössze egy bankgarancia benyújtásával tudta volna kiváltani (a megfizetés lehetősége mellett). Éppen ezért a kérelmező azt is kérte, hogy az Elsőfokú Bíróság mentesítse őt a bírság előzetes megfizetésének (illetőleg a bankgarancia bemutatásának) kötelezettsége alól, amelyet az Elsőfokú Bíróság elutasított, egyebek között arra való hivatkozással,

⁵⁹ *Klass és mások kontra Németország*, 5029/71. sz. ítélet, 1978. szeptember 6. 33. §.

⁶⁰ L. például *Taura és mások kontra Franciaország*, 28204/95. sz. döntés, 1995. december 4.

⁶¹ *Senator Lines GmbH kontra Ausztria, Belgium, Dánia, Finnország, Franciaország, Németország, Görögország, Írország, Olaszország, Luxembourg, Hollandia, Portugália, Spanyolország, Svédország és az Egyesült Királyság*, 56672/00. sz. döntés, 2004. március 10.

hogy ez csak a vállalat forgalmának kis százalékát jelenti, illetőleg a tulajdonos vállalkozás is leheteti azt. Ezt követően fordult a vállalkozás az Emberi Jogok Európai Bíróságához, azt állítva, hogy megsérült a tisztességes eljáráshoz való joga, illetőleg az ártatlanság véelme is azzal, hogy a Bizottság bírság fizetésére vonatkozó döntése nem függeszthető fel. Időközben az Európai Bizottság elérte, hogy Németországban eljárást kezdeményezhessen a vállalkozás ellen a büntetés összegének behajtása céljából, ám a Bizottság állítása szerint ténylegesen ezt nem kísérte meg. 2003 szeptemberében aztán az Elsőfokú Bíróság ítéletében eltörölte a bírság megfizetésének kötelezettségét.

A kérelmező a *Matthews* ügyre hivatkozással azt állította, a Bíróságnak igenis van hatásköre a konkrét kérdés elbírálására, hiszen a bepanaszolt államok egyenként és együttesen felelősek a közösségi intézmények aktusaiért. Az ügyben mind az érintett államok, mind pedig a vállalkozás a Bíróság korábbi esetjogára hivatkoztak. Az érintett államok szerint a *CFDT* ügyben megfogalmazottak szerint nincs mód a tagállamok felelősségének felhívására, ráadásul az *M és Co.* ügyben mondottaknak megfelelően ez szükségtelen is, hiszen a Közösség is képes a megfelelő jogvédelem biztosítására, illetőleg az eljárás kezdetekor még nem zárult le jogerősen a luxemburgi eljárás, így áldozatnak sem volt tekinthető a vállalkozás az államok álláspontja szerint. A *Senator Lines GmbH* szerint viszont a közösségi aktusok strasbourgi ellenőrzés alóli kivonása gyakorlatilag az Egyezmény hatékonyságát rontaná, ahogy azt maga a Bíróság is kimondta már az *M és Co.* ügyben. Ezen túlmenően a kérelmező felhozta, hogy a *CFDT* ügy nem pontosan ugyanabban a tárgykörben született, hiszen ott egy tanácsadó testület tagjainak választásáról, tehát belső szervezeti kérdéssről volt szó, míg itt egy konkrét, tagállamoktól származtatott joghatóság gyakorlásáról. Harmadsorban pedig a kérelmező arra hivatkozott, hogy az egyenlő védelem (*equivalent protection*) doktrínáját maga a Bíróság írta felül a *Matthews* ügyben, amikor is érdemben elbírálta az adott kérdést. Az áldozattá válás esélye pedig, tekintettel a végrehajtás elrendelésének lehetőségére, közvetlen volt.

A Bíróság a *Segi és mások* ügyre való hivatkozással azonban itt is úgy foglalt állást, hogy pusztán a végrehajtást megengedő határozat léte még nem valósította meg az áldozattá válást, ehhez az is kellett volna, hogy a végrehajtási eljárás ténylegesen meginduljon a vállalat ellen. Tekintettel azonban arra, hogy időközben az ügy a luxemburgi Elsőfokú Bíróság előtt lezárult, és a bírság megfizetésének kötelezettsége alól mentesítették az érintett vállalkozást, ezért az nem vált áldozattá és a jelen ügy vonatkozásában immáron a jövőben sem válhat azzá. Mindezekre való tekintettel a Bíróság a kérelmet ebben az ügyben is mint személyi okból elfogadhatatlant elutasította.

Az Egyezmény gyakorlati alkalmazásával kapcsolatos legújabb esetek közül a *Bosphorus Airways kontra Írország* ügy⁶² érdemel említést. 1991-től kezdődően az ENSZ Biztonsági Tanácsa folyamatosan újabb és újabb szankciókat rendelt el a korábbi Jugoszláviával szemben.⁶³ Ezzel lényegében párhuzamosan, a panaszos légitársaság két Boeing 737-es repülőgépet bérelt a Jugoszlav Airlines légitársaságtól 1992-ben. A Bosphorus Airways tárgyalásokat kezdett egy állami tulajdonú ír társasággal (*Team Aer Lingus*) a gépek műszaki javításáról, amely 1993-ban kelt levelében úgy ítélte

⁶² *Bosphorus Hava Yollari Turizm Ve Ticaret Anonim Sirketi kontra Írország*, 45036/98. sz. ítélet, 2005. június 30.

⁶³ L. például az ENSZ BT 713. (1991), 724. (1991), 757. (1992) sz. határozatait.

meg, a bérleti szerződés nem jelenti az ENSZ BT említett szankciós határozatának megsértését. Időközben viszont született egy újabb BT határozat, amely többek között azt mondta ki, hogy minden, a Jugoslav Airlines légitársaság tulajdonát képező gépet zár alá kell venni,⁶⁴ mely BT határozatot a közösségi jogba a 990/93/EK rendelet ültette át. A török külügyminisztérium szerint a jogügylet nem sértette meg az ENSZ által előírt szankciókat, ám az ír külügyminisztérium az ügyet az ENSZ Szankciós Bizottsága (*UN Sanctions Committee*) elé utalta, amely először informálisan jogszerűnek tekintette az ügyletet, később azonban hivatalos álláspontjában immáron jogellenesnek mondta azt ki. Mindezekre való hivatkozással a török légitársaság által bérlet két gépet az ír hatóságok zár alá vették. A felek között per indult, amelyben az Ír Legfelsőbb Bíróság előzetes döntés iránti kérelmet nyújtott be a luxembourgi bírósághoz, azt tudakolva, hogy alkalmazni kell-e az EK rendeletet akkor, ha a repülőgép jugoszláv tulajdonban van, ám azt bérbé adták egy kétségkívül nem jugoszláv érdekeltségű társaságnak. A Bíróság szerint, tekintettel a rendelet egyértelmű szövegezésére, a kérdésre igenlő választ kell adni, azaz a török légitársaság nem kaphatta vissza az általa bérlet gép feletti rendelkezési jogát.⁶⁵ Érdekességképpen megjegyezzük, hogy miközben maga a luxembourgi bíróság ítélete ugyan egyetlen szóval sem említi a strasbourgi szerveket, addig Jacobs főtanácsnok az ítélettel egyező tartalmú következtetését kifejezetten azzal indokolja, hogy azt a strasbourgi bíróság esetjoga is alátámasztja.⁶⁶ A főtanácsnok érvelésében külön érdekes, hogy hangsúlyozza: jóllehet a Közösség formálisan nem tagja az Egyezménynek és komolyabb reformok nélkül a közeljövőben ez nem is lehetséges, ennek ellenére célszerű úgy tekinteni az Egyezményt, mintha az a közösségi jog része lenne, és az Európai Bíróság és a nemzeti bíróságok is a strasbourgi ítélkezési gyakorlatának szellemében járnának el. Ennek pedig megítélése szerint az az indoka, hogy a közösségi jog nem mentesíti a tagállamokat az Emberi Jogok Európai Egyezményében foglalt kötelezettségeik teljesítése alól.⁶⁷

Az előzetes kérdésre adott válasz alapján az Ír Legfelsőbb Bíróság jogerős döntésében jogszerűnek mondta ki a repülőgép zár alá vételét. Jóllehet időközben lejárt az eredetileg négy évre kötött bérleti szerződés, és a gépek visszakerültek a jugoszláv légitársaság birtokába, illetőleg időközben az ENSZ BT által elrendelt szankciók is feloldásra kerültek, ennek ellenére a török légitársaság az Emberi Jogok Európai Bíróságához fordult, azt sérelmezve, hogy a közösségi jog alapján elrendelt intézkedés megsértette az Egyezmény első kiegészítő jegyzőkönyve 1. cikkébe foglalt, a tulajdon védelmét kimondó jogot. Az ügy elfogadhatóságát illetően nem meglepő módon Írország azt állította, hogy a kérelem elfogadhatatlan, ugyanis itt az Európai Közösség által elfogadott, és a tagállamban közvetlenül alkalmazandó rendelet a vita tárgya, amelyhez Írországnak közvetlen módon semmilyen köze nincs (még csak implementálnia sem kellett azt). Ráadásul, Írországnak nem hogy diszkrecionális jogköre nem volt a tekintetben, hogy hatóságai milyen magatartást tanúsítsanak, hanem a Római Szerződésben szereplő hűségklauzula értelmében⁶⁸ lehetősége sem

⁶⁴ Az ENSZ BT 820. (1993) sz. határozata.

⁶⁵ *Bosphorus ... kontra Írország* ítélet, i. m. 54. §.

⁶⁶ L. Az Európa Tanács Joggal a Demokráciáért Bizottság, i. m.

⁶⁷ Idézi: *Bosphorus ... kontra Írország* ítélet, i. m. 46. §.

⁶⁸ 10. cikk: „A tagállamok az e szerződésből, illetve a Közösség intézményeinek intézkedéseiből eredő kötelezettségek teljesítésének biztosítása érdekében megteszik a megfelelő általános vagy különös intézke-

volt arra, hogy a közösségi joggal ellentétes magatartást tanúsítson. A Közösség ugyanakkor – hangsúlyozta Írország – önálló jogi személyiséggel bíró nemzetközi szervezet, amely azonban nem tagja az Emberi Jogok Európai Egyezményének, így módon a kérelmet *ratione personae* el kell utasítani. A Bíróság azonban úgy ítélte meg – összhangban a kérelmező állításával –, hogy ugyan az alapul vett aktust a Közösség hozta, ám a feltételezett jogsértést már Írország hatóságai idézték elő azáltal, hogy – ugyan a közösségi jog alapján, de – nem engedélyezték a repülőgépek távozását. Így aztán a Bíróság ismételtelen engedélyezte egy, a Közösséget közvetlenül érintő kérdés érdemi tárgyalását, és az úgy jelentőségére tekintettel azt rögtön a Nagykamara elé is utalta.⁶⁹

Az első kérdés, amelyre a strasbourgi bíróságnak választ kellett adnia, az volt, hogy vajon a Bosphorus Airways az Emberi Jogok Európai Egyezménye 1. cikke értelmében Írország joghatósága alatt állt-e.⁷⁰ A strasbourgi bíróság hangsúlyozta, a joghatóság kérdését a nemzetközi jog által meghatározott fogalom szerint kell értelmezni, ami elsődlegesen területi joghatóság. Tekintettel arra, hogy a repülőgép zár alá vételével kapcsolatos intézkedéseket, illetőleg jogszabályokat az ír kormány hozta meg, a repülőgép pedig Írország területén (Dublinban) volt, ezért a Bíróság Írország joghatóságát állapította meg.

A második kérdés pedig arra irányult, vajon sérült-e a légitársaság tulajdonhoz való joga az Egyezmény első kiegészítő jegyzőkönyve 1. cikke értelmében. Abban a felek egyetértettek, hogy valóban korlátozták a Bosphorus Airways tulajdonhoz való jogának gyakorlásában, ám míg a légitársaság a cikk első bekezdésére hivatkozott (amely kimondja a tulajdon védelmét), addig Írország annak második bekezdésére (amely közérdekből lehetővé teszi ennek korlátozását). A strasbourgi bíróság ezt követően az előzetes döntéshozatali kérelem sajátosságait elemezte: nevezetesen, hogy ezt az intézményt egy belföldi bíróság akkor veheti igénybe, ha a megválaszolandó kérdés nem egyértelmű, a kérdés az ügy szempontjából lényeges, és a luxembourgi bíróság ebben a kérdésben még korábban nem foglalt állást. Az előzetes döntésre kapott válasz azonban köti az azt kérő helyi bíróságot, így annak megkérése után az ügy végkimenetele előre sejthető.⁷¹ A strasbourgi bíróság hangsúlyozta, a szerződések jogáról szóló 1969. évi bécsi egyezmény is tartalmazza a *pacta sunt servanda* elvét, márpedig a Bosphorus Airways tulajdonának korlátozása elsősorban az Európai Unió létesítő szerződésein alapul. A kérdés ezáltal pedig lényegében az, hogy az ezen szupranacionális entitást létrehozó szerződés teljesítése a konkrét esetben lényeges közérdeknek tekinthető-e vagy sem, amelyre a strasbourgi bíróság szerint igenlő választ kell adni, már csak azért is, mert a konkrét esetben az ENSZ Biztonsági Tanácsa által elrendelt szankciók átültetése történt meg a közösségi jog keretei közé. Ráadásul, az előzetes döntéshozatali eljárás miatt, a konkrét ügyben az Európai Unió által gyakorolt jogvédelem – jóllehet a magánszemélyek egyébként csak meglehetősen szigorú feltételekkel rendelkeznek perképességgel a luxembourgi

déseket. A tagállamok elősegítik a Közösség feladatainak teljesítését. A tagállamok tartózkodnak minden olyan intézkedéstől, amely veszélyeztetheti e szerződés célkitűzéseinek megvalósítását.”

⁶⁹ *Bosphorus Hava Yollari Turizm ve Ticaret AS kontra Írország*, 45036/98. sz. döntés, 2001. szeptember 13.

⁷⁰ A Magas Szerződő Felek biztosítják a joghatóságuk alatt álló minden személy számára a jelen Egyezmény I. fejezetében meghatározott jogokat és szabadságokat.

⁷¹ *Bosphorus ... kontra Írország ítélet*, i. m. 147. §.

bíróság előtt – egyenértékűnek tekinthető a strasbourgi jogvédelemmel. Mindezekre való tekintettel a panaszt a strasbourgi nagykamara elutasította.

Összességében azt mondhatjuk, egyelőre(?) nem azoknak lett igazuk, akik a *Matthews* ügy után úgy vélték, a strasbourgi bíróság immáron rendelkezik joghatósággal a Közösség aktusainak vizsgálata felett, és ezzel a lehetőséggel a Bíróság a jövőben rendszeresen él is majd. Látható, hogy amennyiben a Bíróság (jobb híján?) a kérelmet elfogadhatónak nyilvánította, akkor is visszalépett az egyenlő védelem bástyája mögé, és nem állapított meg jogsértést egy közösségi aktussal összefüggésben.⁷² A Bíróság eddigi gyakorlata alapján feltehető, hogy az egészen közeli jövőben a Bíróság ítélkezési gyakorlatában nem várható radikális fordulat. Álláspontunkat azal indokoljuk, hogy jelen tanulmányban is bemutatott módon meglehetősen látványosan fejlődik az Európai Unió keretein belül az alapvető emberi jogok védelme, és amennyiben jó néhány évvel ezelőtt is a Bíróság már „megfelelőnek” találta ezt a jogvédelmi szintet, nehezen képzelhető el, hogy a korábbihoz képest lényegesen továbbfejlődött közösségi jog nyújtotta védelem „nem megfelelő” voltát mondja ki a strasbourgi bíróság. Természetesen semmi nem zárja ki, hogy ezen elméleti fejtegetést akár már az elkövetkező napokban is meghaladottá tegye egy strasbourgi ítélet.

VI. Mit hoz a jövő? Egy optimista és egy kevésbé optimista forgatókönyv

Megítélésünk szerint az elmúlt évtizedek fejlődése egyértelműen kijelölte mindkét fél számára a követendő utat: nevezetesen, hogy az Európai Unió váljék részesévé az Emberi Jogok Európai Egyezményének.⁷³ Ahogy azt már említettük, a jelenleg hatályos jogi dokumentumok alapján erre a csatlakozásra sem az Unió, sem pedig az Egyezmény nem áll készen. Ez a helyzet azonban megváltozhat.

Az Emberi Jogok Európai Egyezményének jelenlegi formájában kizárólag államok lehetnek a részesei, azonban a jelenleg még hatályban nem levő, a strasbourgi bíróság szervezetét és eljárását ismételten megreformáló tizennegyedik kiegészítő jegyzőkönyv immáron kifejezetten tartalmazza, hogy „Az Európai Unió csatlakozhat ehhez az Egyezményhez.”⁷⁴

Ezzel egyidejűleg úgy tűnik, az Európai Unió is megszerezheti a 2/94-es bírósági véleményben még hiányolt hatáskört az Egyezményhez való csatlakozásra, hiszen az Alkotmányos Szerződés 7. cikk (2) bekezdése értelmében „Az Unió célul tűzi ki, hogy csatlakozik az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezményhez [...]”⁷⁵ Az Alkotmányos Szerződés ezen túlmenően immáron kötelező erejű

⁷² Megjegyezzük, hogy Weller Mónika általunk már többször hivatkozott, 2000-ben megjelent kiváló művében még úgy foglalt állást, hogy „[...] a Bíróság nem használja az »equivalent protection« (egyenértékű védelem) kifejezést, csak a kérelmező utalt az ezzel kapcsolatos korábbi esetjogra.” In: Weller, *i. m.* 142. o. A könyv megjelenése óta e tekintetben változás állt be a strasbourgi bíróság gyakorlatában, és immáron nem csupán a felek, de a Bíróság is használja ezt a fordulatot. L. például *Bosphorus ... kontra Írország* ítélet, *i. m.* 165. §.

⁷³ Ezen út legfontosabb állomásairól áttekintést ad például: Kovács, *i. m.* 89–95. o.

⁷⁴ A Magyar Országgyűlés 2005. november 7-i ülésnapján fogadta el a tizennegyedik kiegészítő jegyzőkönyvet kihirdető, 2005. évi CXXIV. törvényt. A jegyzőkönyv hatályba lépéséhez valamennyi tagállam ratifikációja szükséges.

⁷⁵ Jelen tanulmánynak nem célja feltételezésekre bocsátkozni az Alkotmányos Szerződés jövőbeni sorsát illetően, ezért szigorúan a tényekre hagyatkozva csak annyit kívánunk megjegyezni, hogy 2005. május 29-

jogi dokumentumként tartalmazná az Unió által betartandó alapvető emberi jogok katalógusát. Ezzel kapcsolatosan azonban hangsúlyoznunk kell, hogy az Alkotmányos Szerződés szövege nem egyezik meg teljes mértékben az Emberi Jogok Európai Egyezményével, márpedig akár egyetlen szó eltérés is komoly értelmezésbeli különbségekhez vezethet majd. A két dokumentum alaposabb összehasonlító vizsgálata azonban meghaladja jelen tanulmány kereteit.⁷⁶

Optimista forgatókönyv szerint a két intézmény viszonyában – az Európai Unió Emberi Jogok Európai Egyezményéhez való csatlakozása esetén⁷⁷ – a strasbourgi bíróság mind a tagállamok, mind az Európai Unió aktusait vizsgálhatná emberi jogi szempontból, értve ez alatt a luxembourgi bíróság döntéseit is. Ily módon az Emberi Jogok Európai Bírósága lenne jogosult – és egyben köteles – arra, hogy megteremtse az emberi jogok, pontosabban az Emberi Jogok Európai Egyezménye egységes értelmezését egész Európában, beleértve az Európai Unió működését is.

Az Alkotmányos Szerződés fent idézett szakasza kétségtől elterelhető úgy is, hogy ezt a megoldást ma már az Európai Unió döntéshozói is támogatják. Ugyanakkor azonban azt is meg kell jegyeznünk, hogy ez a lépés alapjaiban változtathatná meg azt a jelenlegi helyzetet, amely biztosítja az európai jog autonómiáját, illetőleg az Európai Bíróság értelmezési monopóliumát.⁷⁸ Tény, hogy az Emberi Jogok Európai Egyezményében foglalt jogok és elvek valamennyi EU-tagállam jogának részét képezik, ráadásul valamennyi EU-tagállam elfogadta már, hogy a strasbourgi bíróság jogosult legyen ezek betartását ellenőrizni az országokban – ami azt jelenti, hogy ez nem befolyásolná az autonómiát. Az is tény, hogy a luxembourgi bíróság már több ítéletében is hangsúlyozta az emberi jogok fontosságát, és az Emberi Jogok Európai Egyezménye kiemelt szerepét az Unió működésében is. És végezetül az is tény, hogy a két bíróság szerepe nem azonos: példának okáért míg a strasbourgi bíróság szubszidiárius szerepet tölt be, és csak azt vizsgálja, hogy a nemzeti hatóságok megfelelően alkalmazták-e az Emberi Jogok Európai Egyezményét, addig az Európai Bíróság a jogrendszeren belül (és nem afelett) jár el, és közvetlenül is eldönthet jogvitákat.⁷⁹ Ráadásul, míg az Európai Bíróság az emberi jogi kérdéseket kénytelen széles skálán, a közösségi érdekekkel összhangban vizsgálni és eldönteni,

én, illetőleg június 1-jén Franciaországban és Hollandiában a népszavazáson a „nem” szavazatok kerültek többségbe, így az Európai Tanács 2005. június 16-17-i ülésén kénytelen volt megállapítani, hogy „a ratifikációk értékelésének eredetileg tervezett időpontját, 2006. november 1-jét módosítani kell, mivel azon országoknak, melyek nem hagyták jóvá az Alkotmányt, 2007 közepe előtt nem áll módjukban kielégítő választ adni.”

Forrás: http://europa.eu.int/constitution/referendum_hu.htm

⁷⁶ A témában legújabban I. Sulyok Gábor: Az emberi jogok nemzetközi jogi és európai uniós védelmének összehasonlítása. *Acta Humana*, 2005. 2. sz. 30–56. o.

⁷⁷ Megjegyezzük, hogy jelen folyóiratban Kovács Péter alkotmánybíró tollából már olvashattunk tanulmányt azzal kapcsolatban, hogyan is „kölcsonöz” egymástól a két bíróság az emberi jogok tárgykörében. L. Kovács Péter: Szemtől szembe... (Avagy hogyan kölcsonöznek egymástól a nemzetközi bíróságok, különös tekintettel az emberi jogi vonatkozású ügyekre). *Acta Humana*, 2002. 49. sz. 3–12. o., ezen belül különösen a 6–7. o.

⁷⁸ Ezzel kapcsolatosan megemlíjtjük, hogy a nemzetközi szerződésekkel kapcsolatos eljárásról szóló 2005. évi L. törvény példának okáért úgy foglal állást, hogy „A nemzetközi szerződés értelmezése során az adott nemzetközi szerződéssel kapcsolatos jogviták eldöntésére joghatósággal rendelkező szerv korábbi döntéseit is figyelembe kell venni.” L. a törvény 13. § (1) bekezdését.

⁷⁹ A strasbourgi bíróság jelenlegi és jövőbeni szerepéről I. Egyelőre nem jött el az idő, hogy a strasbourgi bíróság Európai Alkotmánybírósággá váljon. *Fundamentum*, 2005. 1. sz. 37–43. o.

addig a strasbourgi bíróság feladata tisztán az emberi jogok betartása felett történő őrökösés.⁸⁰ A két bíróság szerepének összevetésekor azt is meg kell jegyeznünk, hogy az Európai Bíróság döntései lényegesen hatékonyabban kényszeríthetők ki, mint az Emberi Jogok Európai Bíróságának döntései. Ennek indoka abban kereshető, hogy míg a luxembourgi bíróság ítéleteinek végrehajtását komoly pénzbírság lehetősége biztosítja,⁸¹ addig a strasbourgi bíróság esetében a tizennegyedik jegyzőkönyv is csak annyit tartalmaz, hogy amennyiben az Emberi Jogok Európai Bírósága megállapítja, hogy egy állam nem hajtja végre a Bíróság ítéletét, az ügyet „a meghozandó intézkedések megfontolása céljából megküldi a Miniszteri Bizottságnak”.⁸²

A fentiekben túlmenően megítélésünk szerint nincs szó arról, hogy alá-fölrendeltségi viszony alakulna ki a két bíróság között. Az ugyan valóban igaz, hogy emberi jogi szempontból vizsgálhatná a strasbourgi bíróság az Európai Bíróság döntéseit, ám a luxembourgi bíróságnak lehetősége nyílna arra is, hogy úgy ismerje el és alkalmazza a strasbourgi bíróság esetjogát, hogy egyben megőrzi értelmezési monopóliumát, amelyet az Európa-jog vonatkozásában a Római Szerződés 220. cikke biztosít az Európai Bíróságnak. Ezzel kapcsolatosan viszont azt kell megjegyeznünk, hogy ez a fajta együttműködés már jelenleg is létezik a tagállamok legfelsőbb bíróságai és a strasbourgi bíróság között.⁸³ Megjegyezzük, hogy az Európai Konvent II. munkacsoportja maga is úgy foglalt állást, hogy az EU csatlakozása az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez kívánatos lenne, hiszen ez biztosítaná, hogy a két bíróság emberi jogi esetjoga harmonikusan, egymással összhangban fejlődjön.⁸⁴

Egy további előnyt jelenthetne, hogy ily módon a strasbourgi bíróság tagja lehetne egy Európai Unió által javasolt bíró is, aki adott esetben részletesebb információt tudna adni az európai jogról, elkerülendő azokat a helyzeteket, hogy a közösségi jogot is érintő kérdésben legalább részlegesen ne olyan bírók döntsének, akik nem is EU-tagállamból származnak és részleteiben nem is ismerik az Európai Unió jogát. Ráadásul ez a lépés egyértelmű jel lenne a politikai együttműködésre az Európai Unió és a „Nagyobb Európa”, azaz az Európa Tanács tagállamai között az emberi jogok védelme terén.⁸⁵

Mindezek ellenére korántsem állíthatjuk, hogy amennyiben az Európai Unió csatlakozik az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez, akkor az Európai Bíróság egyszerűen tudomásul veszi majd a megváltozott körülményeket, és nem próbál különféle jogi megoldásokkal lazítani ezen a kötöttségen. A lazítás eszköze ugyanis elviekben az Európai Bíróság rendelkezésére áll, miként azt az alábbi példa is mutatja.

Az Európai Unió (pontosabban az Európai Közösségek) is részese például a Kereskedelmi Világszervezetet létrehozó Marrakesh-i Egyezménynek, amely egyebek között a nemzetközi kereskedelmi, gazdasági kapcsolatok vonatkozásában egy meg lehetőségen hatékony vitarendezési mechanizmust dolgozott ki. Ennek ellenére kije-

⁸⁰ Az Európa Tanács Joggal a Demokráciáért Bizottsága, i. m. 43–47. §.

⁸¹ A pontos szabályokra vonatkozóan l. *Financial Penalties for Member States who fail to comply with Judgments of the European Court of Justice: European Commission clarifies rules.* MEMO/05/482, Brüsszel, 2005. december 14.

⁸² L. a kiegészítő jegyzőkönyv 16. cikkét, amely az Egyezmény 46. cikkét módosítja.

⁸³ Bővebben l. Az Európa Tanács Joggal a Demokráciáért Bizottsága, i. m. VII. fejezet.

⁸⁴ L. a II. Munkacsoport zárójelentését, 12. o.

⁸⁵ Meg kell ugyanakkor jegyeznünk, hogy a 14. kiegészítő jegyzőkönyv magyarázó jelentése maga is tartalmazza, hogy az Európai Unió Emberi Jogok Európai Egyezményéhez való csatlakozásának részletes feltételeit egy újabb szerződésnek kell majd lefektetnie. L. *Explanatory report to Protocol 14.*, 102. §.

Forrás: <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Reports/Html/194.htm>

lenthető, hogy az Európai Bíróság nem ismeri el kötelezőnek magára nézve a WTO Vitarendezési Testülete (*Dispute Settlement Body – DSB*) által hozott döntéseket, sőt azokat még iránymutatásként sem feltétlenül fogadja el. Egy közelmúltban lezárult ügyben⁸⁶ a Van Parys nevezetű belga banánimportőr társaság arra hivatkozott beadványában, hogy a közösségi jognak a banán importjára vonatkozó szabályozása egyértelműen ellentétes a WTO előírásaival, amit a WTO Vitarendezési Testülete is megállapított. Az Európai Bíróság azonban úgy ítélte meg, hogy a WTO Egyezmény nem tekinthető olyan jogforrásnak, amelyre az Európai Bíróságnak tekintettel kellene lennie, amikor a közösségi intézmények intézkedéseinek jogszerűségét vizsgálja.⁸⁷ Ez alól a Bíróság csak akkor tesz kivételt, ha a Közösség a WTO keretében vállalt valamely kötelezettséget szándékozott a saját aktusával végrehajtani, vagy a közösségi aktus kifejezetten utal a WTO-megállapodások egyedi rendelkezéseire.⁸⁸ Az Európai Bíróság azonban kimondta, hogy a konkrét esetben ezek egyike sem áll fenn, és egyébként is, „annak elfogadása, hogy a közösségi jognak a WTO szabályaival való összhangja biztosítása közvetlenül a közösségi bíróra hárul, megfosztaná a Közösség jogalkotó és végrehajtó szerveitől a mozgástértől, amellyel a Közösség kereskedelmi partnereinek hasonló szervei rendelkeznek”.⁸⁹ Mindebből viszont az Európai Bíróság azt a következtetést vonta le, hogy „egy gazdasági szereplő nem hivatkozhat valamely tagállam bírósága előtt arra, hogy egy közösségi szabályozás összeegyeztethetetlen a WTO bizonyos szabályaival, még akkor sem, ha a DSB az említett szabályozást azokkal összeegyeztethetetlennek nyilvánította.”⁹⁰

Más szavakkal, az Európai Bíróság úgy foglalt állást, hogy az Európai Bíróságot nem kötik a WTO Vitarendezési Testületének döntései, és azokra a döntésekre magán- és jogi személyek a tagállami bíróságok előtt sem hivatkozhatnak a közösségi joggal szemben. Megítélésünk szerint megvan tehát annak az elvi lehetősége, hogy az Európai Bíróság hasonló tartalmú döntést hozzon a strasbourgi bíróság ítélkezési gyakorlatára nézve is. Véleményünk szerint a két bíróság a jövőben is tartózkodni fog attól, hogy a köztük levő, a joghatóságuk által megszabott ítélkezési munkamegosztást a másik terhére bővítsék, más szavakkal mindkét bíróság a másik joghatóságának tiszteletben tartása mellett igyekezni fog saját jogrendszerének bírói monopóliumát fenntartani.

Hogy aztán az itt ismertetett optimista, vagy éppen kevésbé optimista forgatókönyv valósul-e majd meg az elkövetkező években, ezt megjósolni szinte lehetetlen. Ahogy az már lenni szokott, feltehetően valahol a két bemutatott rendszer közötti megoldás fog majd hosszú, összetett folyamat eredményeként kikristályosodni. Ennek pontos bemutatása pedig egy későbbi tanulmány feladata lehet.

⁸⁶ *Léon Van Parys NV kontra Belgisch Interventie- en Restitutie bureau*, C-377/02. [2005] ECR I-1465. o. Jelen tanulmány elkészítése során az ítéletnek a Bíróság hivatalos honlapján elérhető magyar nyelvű változatát használtuk.

⁸⁷ L. az ítélet 39. pontját. Megjegyezzük, hogy erre az évrre való hivatkozással az Elsőfokú Bíróság nem állapította meg a Közösség szerveinek jogellenes magatartása miatti kártérítési felelősségét. L. például a *Fabbrica Italiana Accumulatori Motocarri Montecchio SpA (FIAMM) és FIAMM Technologies kontra az Európai Unió Tanácsa és az Európai Közösségek Bizottsága*, T-69/00 [2005] sz., 2005. december 14-én kelt ítéletét.

Forrás: <http://curia.eu.int/jurisp>

⁸⁸ L. az ítélet 40. pontját.

⁸⁹ L. az ítélet 53. pontját.

⁹⁰ L. az ítélet 54. pontját.